

*Rehabilitacija našeg zajedničkog
nasleđa*

LOKALNI RAZVOJ KROZ NASLEĐE

*Program revitalizacije
nasleđa i ruralnog razvoja*

Stari Trg

Maj 2015.

Support to the Promotion of Cultural Diversity

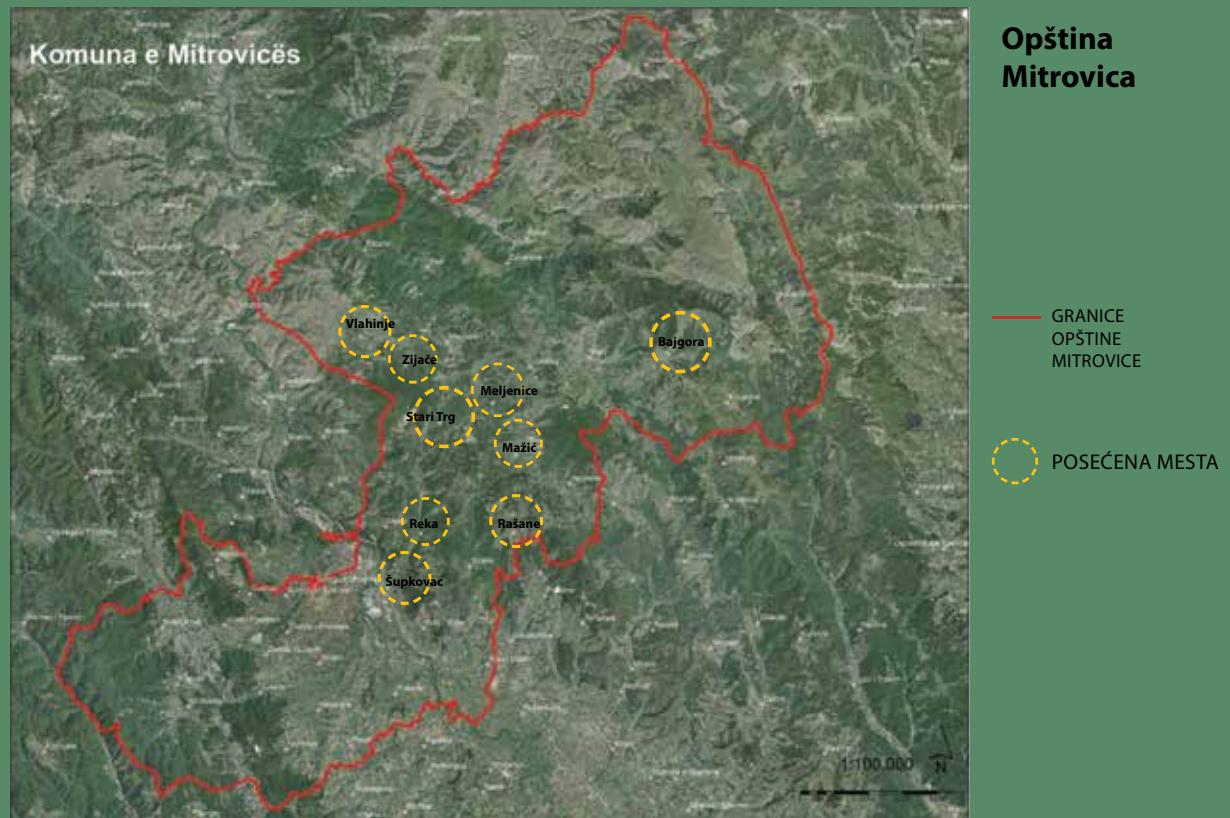

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe

VIZIJA

Pomoću mehanizma za planiranje i upravljanje nasleđem u zajednici, rudarska oblast Stari Trg postaje atraktivna destinacija sa:

- jedinstvenim industrijskim nasleđem,
- sveobuhvatnim obrazovnim i omladinskim programom u oblasti rudarske kulture
- inspiracijom za održivu praksu organske poljoprivredne proizvodnje

Predeo u selo Rašane

Starivagoni ridnika Treće

UVOD

Program revitalizacije nasleđa i razvoja ruralnog turizma je inicijativa u okviru zajedničkog projekta EU/SE „Podrška promociji kulturne raznolikosti na Kosovu“* (PKRK). Njegov glavni cilj je da se poveća svest i poštovanje postojećeg nasleđa, kao i da omogući uživanje i održivo korišćenje resursa kulturnog nasleđa od strane lokalnih zajednica.

U skladu sa preporukama Regionalnog plana za nasleđe Sever, Stari Trg je identifikovan kao pilot područje za period implementacije gde su članovi zajednice i lokalnih vlasti izrazile svoje potrebe i interes da se fokusiraju na lokalni razvoj kroz nasleđe.

U okviru projekta PKRK, sproveden je proces konsultacija sa lokalnom zajednicom i poseta u cilju tehničke procene značajnih dobara kulturnog nasleđa kako bi se sakupili osnovni podaci za potrebe ovog koncepta programa.

Ovaj program nudi konceptualnu strukturu za naredne korake i zahteva dalju studiju izvodljivosti svake predložene komponente, kako bi se osigurala produktivna dugoročna realizacija programa. Postoji nada da će Regionalni plan za nasleđe Sever i drugi tehnički mehanizmi koje je obezbedio Projekat PKRK biti pažljivo razmotreni zarad buduće realizacije ovog programa.

---

*Ovaj naziv ne dovodi u pitanje stavove o statusu, i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

ISTORIJAT

Stari rudarski centar/grad Stari Trg, sa svojim živopisnim predelima na planini Bajgora i selima, predstavlja atraktivan turistički potencijal ovog regiona. Godinama je ova oblast privlačila mnoge kulture i religije, pre svega zbog razvoja rudarskog centra Trepča. Ova raznolika istorija je inspiracija inicijative u zajednici za integraciju ljudi kroz njihovo nasleđe, identitet i zajedničku viziju.

Duga i bogata istorija severnog Kosova je usko povezana sa rudnikom Trepča u Starom Trgu, koji je bio jedan od centara dragocene rude koja je vekovima iskopavana u planinskoj oblasti Kopaonika.

Prvi dokazi o iskopavanju rude oko Starog Trga datiraju još od kraja 13. i početka 14. veka, kada su lokalni srpski pogravari pozvali Saksonce da iskopavaju rudu.

Arhive Raguze (Dubrovnika) i Venecije sadrže važne informacije o ovoj oblasti koju su posećivali, odnosno naseljavali, mnogi Dubrovčani, Venecijanci i Saksonci u 15. veku, koji su trgovali rudom ili radili u rudnicima. U 16. veku su Osmanlije ograničile izvoz metala, a do početka 20. veka vađenje rude je bilo ograničeno.

Savremeno rudarstvo je počelo 1930. godine, kada je britanska kompanija Selection Trust osnovala Trepca Mines Ltd. u Londonu. To je doprinelo razvoju rudnika u Starom Trgu,

jednog od najbogatijih resursa rude olova i cinka u Evropi. Kompanija je otvorila kancelarije, laboratoriјe i prateće službe i izgradila domove za rudare, od kojih su većina bili engleski i ruski emigranti.

Nakon Drugog svetskog rata, značaj Trepče za industrijski razvoj jugoslovenske federacije mogao se videti u ogromnim ulaganjima tokom perioda od skoro trideset godina. U periodu između 1960-ih i 1980-ih godina, izgrađena je azotara zajedno sa fabrikom sumporne kiseline, kao i nova flotacija u Prvom Tunelu i rafinerija olova.

Kompleks rudnika Trepče

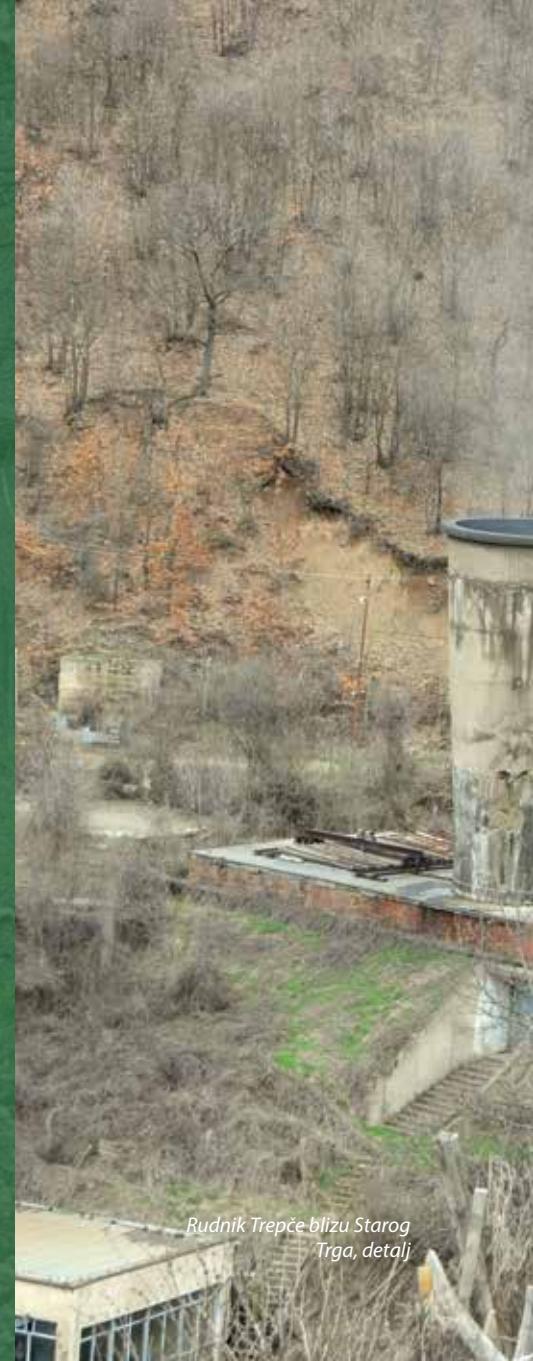

Rudnik Trepče

CILJEVI

(2015–2017)

- Podizanje svesti o važnoj ulozi integrisanog pristupa, uključujući dobru očuvanost životne sredine, bogatstvo raznolikosti industrijskog, nematerijalnog i graditeljskog nasleđa, kao i adekvatno održavanu i planiranju okolinu u cilju poboljšanja kvaliteta života zajednica u Starom Trgu;
- Zagovaranje rehabilitacije odabranih lokaliteta uz planove pravilnog održavanja i doslednog upravljanja;
- Podrška inicijativama za obrazovne i rekreativne aktivnosti, usmerene ka razvoju turizma u dobro očuvanom prirodnom okruženju;
- Podsticanje ženskih inicijativa lokalnog ekonomskog razvoja.

*Rudnik Trepče blizu Starog
Trga, detalj*

KOMPONENTE

1. REHABILITACIJA ODABRANIH OBLASTI I RAZVOJ PLANOVA UPRAVLJANJA

- Revitalizacija rudarskog naselja Stari Trg – verskog i industrijskog nasleđa, uključujući i oblast engleske kolonije
- Revitalizacija tradicionalnih kamenih struktura u selu Vlahinje

2. OSNAŽIVANJE MLADIH I UČEŠĆE U UPRAVLJANJU NASLEĐEM, OBRAZOVNIM I KULTURNIM AKTIVNOSTIMA

- Razvoj Omladinskog centra u oblasti Engleska kolonija sa stručnim aktivnostima
- Edukativni program o istoriji rudnika Trepča i izložbe Muzeja kristala
- Letnji bioskop i scenske umetnosti u Starom Trgu
- Prezentacija privatne muzejske zbirke u tradicionalnim kamenim strukturama u selo Vlahinje.

3. AKTIVNOSTI ŽENSKIH INICIJATIVA LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA I DIJALOGA

- Koordinacija tradicionalnih veština lokalne zajednice u okviru zadruga
- Konsultacije, sastanci i radionice o izboru najbolje veštine koja će se razvijati

4. PROMOCIJA I PLASMAN ORGANSKE POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE

- Radionice i pilot-akcije u oblasti organske poljoprivredne proizvodnje
- Stvaranje brenda organske hrane

UČESNICI

- Omladinska grupa iz Starog Trga i susednih oblasti
- Roditelji i nastavnici iz lokalne osnovne škole u Starom Trgu
- Lokalni eksperti u oblasti nasleđa, poljoprivrede i predela
- Osoblje Muzeja kristala
- Koordinator programa za nasleđe i različitost - Sever
- Predstavnici osoblja opštine i agencije za zaštitu prirode, lokalnog razvoja, turizma i planiranja
- Lokalne NVO
- Korisnici zemljišta i drugi zainteresovani akteri
- Regionalni centar za kulturno nasleđe
- Grupa glumaca ili pojedinaca zainteresovanih za scenske umetnosti
- PKRK – članovi međuministarske radne grupe

PREPORUČENI SUBJEKTI U GLAVNOJ ULOZI I/ILI BLISKOJ SARADNJI

Rehabilitacija odabranih oblasti i razvoj planova upravljanja

- Ministarstvo kulture, omladine i sporta – ODSEK ZA KULTURNO NASLEĐE
- MINISTARSTVO KULTURE, OMLADINE I SPORTA – ZAVOD ZA ZAŠTITU SPOMENIKA
- MINISTARSTVO KULTURE, OMLADINE I SPORTA – REGIONALNI CENTAR ZA KULTURNO NASLEĐE – MITROVICA
- OPŠTINA MITROVICA – ODSEK ZA PROSTORNO I URBANO PLANIRANJE

Osnajivanje mlađih i učešće u upravljanju nasleđem, obrazovnim i kulturnim aktivnostima

- OPŠTINA MITROVICA
- MUZEJ KRISTALA
- MUZEJ KOSOVA
- MINISTARSTVO KULTURE, OMLADINE I SPORTA – ODSEK ZA OMLADINU
- MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE I TEHNOLOGIJE
- LOKALNE NVO

Aktivnosti ženskih inicijativa lokalnog ekonomskog razvoja i dijaloga

- OPŠTINA MITROVICA
- LOKALNE NVO
- AGENCIJA ZA REGIONALNI RAZVOJ SEVER

Promocija i plasman organske poljoprivredne proizvodnje

- OPŠTINA MITROVICA
- MINISTARSTVO POLJOPRIVREDE I RURALNOG RAZVOJA
- LOKALNE NVO
- AGENCIJA ZA REGIONALNI RAZVOJ SEVER

ZNAČAJNA DOBRA KULTURNOG NASLEĐA U POSEĆENOJ OBLASTI

RUDARSKO NASELJE STARI TRG

Prema dobro očuvanim građevinskim objektima u Starom Trgu, može se videti da je to prvobitno bio veoma dobro organizovan administrativni centar sa stambenim kapacitetima koji su zadovoljavali potrebe rudarskog naselja.

Tip gradnje je vrlo sličan rudarskim objektima u engleskim industrijskim zonama koje su nastale tokom perioda industrijske revolucije (krajem 18. i početkom 19. veka).

Danas Stari Trg predstavlja naselje razbijenog tipa. Pored starog rudarskog centra, istočno od crkve Svetog Petra, postoji i seosko naselje. Sličan tip naselja koje je nedavno razvijeno može se naći i na planinskim padinama, naspram starog rudarskog naselja.

Preporučuje se:

- restauracija ulaznog dela koji vodi do rudnika
- osmišljavanje projekata za davanje nove funkcije staroj upravnoj zgradi

Glavna ulica u Starom Trgu

Administrativni objekti

Stari mehanizam infrastrukture koji vodi u rudniku

Ostaci istočnog dela crkve Sv. Petra

Crkva Svetog Petra u Starom Trgu

Ostaci velike srednjovekovne crkve posvećene Svetom Petru mogu se videti između rudarskog naselja Stari Trg u površinskog kopa. Izgrađena je za verske potrebe saksonskih rudara koji su radili u obližnjim rudnicima u ranim fazama eksploracije rude. Prvi put se spominje u pismu Pape Benedikta XI 1303. godine, kao sedište „katoličke parohije u Trepči”.

Otomanska osvajanja sredinom 15. veka dovela su do propadanja katoličke populacije i njihove crkve. Početkom 17. veka, crkva Svetog Petra je napuštena.

Preporučuje se:

- restauracija postojeće strukture crkvenog objekta,
- uređenje neposrednog okruženja za kulturne i obrazovne događaje.

Prvi Tunel

Rast eksploatacije rude tokom socijalističkog perioda rezultirao je širenjem rudarskih naselja u ovoj oblasti. U blizini Starog Trga nalazi se takozvani Prvi Tunel koji se razvijao pored puta koji vodi u grad Mitrovica. Izgrađena su dva stambena kompleksa u okviru različitih arhitektonskih projekata. Jedan je sličan stambenom kompleksu rudarskog centra Stari Trg (1950-60), a drugi je u modernom, „socijalističkom“ stilu (1970-e) sa korisnim kapacitetima za rudarske porodice.

Preporučuje se:

- uređenje područja oko rudarskih objekata za dečje igre,
- restauracija stare rudarske infrastrukture (sektor flotacija), kako bi bila obuhvaćena turističkim turama.

Tunel koji vodi u sektor flotacije rudnika Trepče

Stambeni objekti izgrađeni za porodice rudara u 70 godina

Sektor flotacije rudnika Trepče

Ostaci Mažić džamije

Mažić džamija

Jedna impresivna ostavština iz osmanskog perioda su ruševine džamije koja se nalazi 1 km od rudnika Trepča, na putu ka Meljenici, naspram sela Trepča i blizu puta koji vodi do obližnjeg planinskog sela Mažić. Pretpostavlja se da je džamija sagrađena odmah posle turskog osvajanja Kosova (1455). Jedini ostaci trema ispred ulaza su delovi bočnih zidova.

Preporučuje se:

- restauracija strukture džamije sa adekvatnim prilazom za posetioce,
- izrada promotivnog materijala o džamiji.

Državni muzej kristala

Pored proizvodnje rude olova i cinka u rudniku Trepča, prikupljen je širok assortiman mineralnih uzoraka tokom dugog niza godina. Zbirka sadrži oko 1800 eksponata 65 mineralnih uzoraka među kojima su klase minerala sfalerit, galen, pirit, pirotit, halkopirit, arsenopirit, marmatit, jarnernsonit, antimonit i plumosit. Zbirka je izložena u novoj zgradi sa savremenom muzejskom opremom, i koju vodi profesionalni vodič.

Preporučuje se:

- osmišljavanje edukativnog programa,
- osmišljavanje virtualne ture kroz rudnik.

Kula u Šupkovcu

Vodenimlin u selo Reka

Kamen vodenog mlina u selo Reka

Ruralno nasleđe na putu ka Starom Trgu

Kula u selo Šupkovac

Ispred gradskog jezgra Prvog Tunela nalaze se dva objekta, koji su deo tradicionalnog ruralnog ambijenta ove oblasti. Jedan od njih je objekat u vidu kule u selu Šupkovac u vlasništvu gospodina Severa Ajvazija. U ovom trenutku je to napuštena kamena struktura, koja se nalazi u dvorištu modernog stambenog objekta. Objekat, sa fasadom na kojoj se vide horizontale drvene grede, je prepoznatljiva i retka struktura na tom prostoru.

Preporučuje se:

- restauracija kule kako bi se koristila za kulturne manifestacije.

Mlin u selo Reka

Stari mlin, koji se nalazi u selu Reka, u vlasništvu je gospodina Safedina Osmanija. Nalazi se na reci Trepča – reči koja se uliva u reku Sitnicu u blizini grada Mitrovice. Zahvaljujući naporima vlasnika, mlin je zadržao svoj autentični spoljni izgled i još uvek radi.

Preporučuje se:

- čišćenje prostora oko reke,
- predstavljanje tradicionalne lokalne hrane korišćenjem proizvoda iz mлина.

Seoska naselja i planinski predeli Šalja Bajgore

Pored značajnih mineralnih sirovina, izuzetne prirodne resurse i lepote severa Kosova predstavljaju i raznolikosti flore, pašnjaka i livada, kao i živopisni pejzaž sela na padinama Šalja Bajgore (Kopaonik). Poljoprivreda i stočarstvo su bila glavna zanimanja stanovnika ovih sela. Obližnji rudnik Trepča je imao uticaja na njihov ekonomski i društveni život. Takođe je uticao na promene u demografskoj strukturi sela.

Danas su sela Mažić, Gornje Rašane, Bare, Vlahinje i Bajgora mala seoska naselja sa oko 270 (u Vlahinju) do 1,000 stanovnika (u Bajgori).

Neke značajne karakteristike prirode, kao i tradicionalni elementi života stanovnika ovog područja, kao što su nasleđena dobra i tradicija, još uvek postoje i predstavljaju potencijal za ruralni razvoj.

Između ostalih, ističe se predeo sela Bajgora svojom lokacijom na samom vrhu planine Kopaonik, dok predeo poljoprivrednog zemljišta sela Gornje Rašane sa potocima, pašnjacima i uskim planinskim stazama stvara idiličnu sliku.

Preporučuje se:

- restauracija kompleksa kule u selu Vlahinje kako bi jedan deo bio u funkciji etnološkog muzeja.

Kompleks objekata Kula u selu Vlahinje

Zimski predeo u selu Vlahinje

Nasleđe u rukama ljudi

Ljudi u ovom regionu i dalje neguju neke od tradicionalnih običaja, posebno kada je reč o važnim životnim trenucima, u kojima spada i ceremonija venčanja.

Nematerijalno nasleđe odražava skladnu kombinaciju istorijske raznovrsnosti oblasti, kao i uticaje grupe koje su živele ili posećivale to područje tokom vekova, uključujući brojne trgovce iz različitih delova Evrope.

Dobar primer ove raznolike istorije je zbirka jednog od stanovnika sela Vlahinje, gospodina Šasivara Begua.

Njegova privatna zbirka od oko 400 eksponata, kao i zapisi o tradicionalnim običajima, sadrži mnoge predmete od kamena sa natpisima iz antičkog perioda, kovani novac iz rimskog doba, staro oružje ukrašeno srebrom, etnološke predmete iz tradicionalnog svakodnevnog života naroda sela oko Šalja Bajgore (Kopaonik), zapise sa tradicionalnih ceremonija, dečjih igara, pesama, pričanja priča, itd.

Preporučuje se:

- pravljenje popisa privatne zbirke,
- izrada brošure o zbirci,
- prezentacija zbirke u okviru kompleksa kule u selu Vlahinje.

GLAVNE TEME PREDSTAVLJENE TOKOM PROCESA KONSULTACIJA SA LOKALNOM ZAJEDNICOM

- PREISPITIVANJE RUDARSKE KULTURE DANAS – UPOTREBA INDUSTRIJSKOG NASLEĐA
- REHABILITACIJA LOKALITETA
- UNAPREĐENJE INFRASTRUKTURE
- OMLADINSKI PROGRAMI, UKLJUČUJUĆI SPORT I UMETNOST
- ORGANIZOVANO PRIKUPLJANJE I PLASMAN POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA
- REVITALIZACIJA TRADICIJE, RITUALA I POSVEĆIVANJE PAŽNJE NEMATERIJALNOM NASLEĐU
- POSVEĆIVANJE PAŽNJE ŽIVOTNOJ SREDINI I OKOLINI
- ZAPOŠLJAVANJE SA FOKUSOM NA TURIZMU

Program revitalizacije nasleđa i razvoja ruralnog turizma je inicijativa u Starom Trgu u okviru zajedničkog projekta EU/SE „Podrška promociji kulturne raznolikosti“ (PKRK). Njegov glavni cilj je da se poveća svest i poštovanje postojećeg nasleđa, kao i da omogući uživanje i održivo korišćenje resursa kulturnog nasleđa od strane lokalnih zajednica.

www.coe.int/pcdk

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 država, od kojih su 28 članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primenu Konvencije u državama članicama.

<http://europa.eu>

Evropska unija je jedinstveno ekonomsko i političko partnerstvo između 28 demokratskih evropskih zemalja. Njeni ciljevi su mir, prosperitet i sloboda za svojih 500 miliona stanovnika u pravednjem i sigurnijem svetu. Da bi se ovo ostvarilo, zemlje EU su uspostavile radna tela radi vođenja EU i usvajanja svog zakonodavstva. Najbitniji od ovih tela su Evropski parlament (koji predstavlja evropske narode), Savet Evropske unije (koji predstavlja nacionalne vlade) i Evropsku komisiju (koji predstavlja zajednički interes EU).

<http://europa.eu>

Support to the Promotion of Cultural Diversity

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe